

جامعه شناسی دینی – اسلامشناسی اجتماعی
آیا حکومت و شریعت اسلامی قرآنی و الهی اند؟

قرائت قرآن «غیر دینی»

جلد 1

محدودیت های قرآنی و
تحریفات قرائت «رسمی و با واسطه»

رضا ایرملو

پروفسور جامعه شناسی - سوئد

توجه: برای تهیه کتاب به کتابفروشی های معتبر در اروپا و آمریکا و یا مرکز
توزیع آن در آلمان، کتابفروشی فروغ تلفن: 004922192355707 و فاکس
00492212019878 مراجعه فرمایید.

(این صفحه فقط برای درج در اینترنت اضافه شده است. دوستانی که کتاب را
چاپ می کنند می توانند از این صفحه صرف نظر کنند.)

آدرس برای اظهار نظر: gghevedini@yahoo.com

جمع بندی و نتیجه گیری

از این مثال ها و نمونه ها در کتاب های تفسیر فراوانند و این همه نشان می دهند که:

1- ادعای "علما" و انواع شریعت سازان دیگر، مبنی بر این که انگار همه چیز را در مورد قرآن می دانند و «علم» شناخت قرآن و دین اسلام را در ید تسلط خود دارند، واقعیت ندارد. بدیهی است که: - کسانی که در مورد آیات آغازین و پایانی کتاب دینی خود در تردید اند و جز به حدس و گمان حرفی برای بیان ندارند، و کسانی که نمی دانند خداوند خالق کتاب دینی شان به چه چیزهائی قسم خورده و چرا، دشوار می توانند ادعا کنند که معنی این یا آن آیه و کلمه قرآن، این یا آن است، یا این حکم و دستور از آن خداست و مثلاً باید چنین و چنان به اجرا در آید.

2- با وجود این همه تفسیر و تأویل و این همه ابداع و دست بردن در معنی و مفهوم قرآن، هنوز هم مسایل اولیه در مورد قرآن نامعلوم اند و هم از این رو و بر خلاف تبلیغ و ادعای شریعت سازان: - نه می توان از میان این همه شبهه و تاریکی، "حکم و احکام شرعی" لازم الاجرا درآورد و، - نه می توان این یا آن "حکم شرعی" را "الهی و حکم جاودانی خدا" نام نهاد و با تهدید این و آن جهانی، به خورد مردمش داد.

3- نگرشی ولو نه چندان عمیق به مثال های بالا، این معنی را می رساند که انگار از نظر مفسرین و متشرعین، خدا از به کار بردن ساده و آسان منظور خود و انتخاب کلمات مناسب برای بیان نظر خود عاجز بوده است. از این رو، منظور نظر خود را با کلمات، عبارات و جملات نامفهومی بیان کرده که باید از طریق تعبیر، تفسیر و تأویل و مراجعه به اشارات و علامات توضیح داده شوند.

قبلاً توضیح داده شده که این شیوه نگرش در اساس در تضاد با آیات فراوان قرآن در مورد توانائی و دانائی خدا قرار می گیرند و اصل «مبین»⁴⁷² بودن آیات را زیر سؤال می برند.

4- متشرعین می توانند ادعا کنند که بسیاری از ابداعات و تحریفات شان را به علت فقدان صراحت و روشنی معانی آیات به وجود آورده اند. اینان اما، نمی توانند توضیح دهند که از کجا فهمیده اند که منظور بیان نشده خدا، این یا آن بوده، یا چگونه پی برده اند که آن چه باید بیان می شده و نشده، این یا آن معانی بوده است.

تکرار می کند که "بر اساس سنت های اسلامی، الله تعالی اراده خود را به سه طریق ظاهر می سازد تا بنی آدم را به صراط مستقیم هدایت کند: اول به وسیله رسول خود، دوم به وسیله قرآن، کتاب وحی سماوی، و سوم به وسیله ملائکه مقربین"⁴⁷³

"و هیچ بشری را نرسد که خداوند با او سخن گوید مگر از راه وحی، یا از پشت پرده ای، یا فرشته ای بفرستد و آن چه می خواهد به آن خویش وحی کند که او بلند مرتبه فرزانه است"⁴⁷⁴ (سوره شورا، آیه 51).

با این حساب، سؤال می شود که این به اصطلاح "علمای دینی" از کجا فهمیده اند که مثلاً منظور بیان نشده خدا، این یا آن عبارات و جملات بوده است؟

- آیا برایشان نیز وحی شده؟،

- فرشته ای به زیارت شان آمده؟ یا،

- به نوعی با خدا تماس گرفته، یا این سر الهی را در رؤیا و از پشت پرده کشف کرده اند؟

⁴⁷² به معنی صریح، آسان، قابل فهم و بی نیاز از تفسیر.

⁴⁷³ جان بی ناس، تاریخ جامع ادیان، ص 728.

⁴⁷⁴ قرآن، ترجمه بهالدین خرمشاهی.

به تکرار می بینیم که ادعاهای اینان، از نظر تفسیر و توضیح معنی و مفهوم قرآن، همانند تحریف و تکمیل کتابی است که طبق آیات قرآنی، کامل و تمام است: **«... امروز دین شما را برایتان به کمال رساندم و نعمتم را بر شما تمام کردم و دین اسلام را بر شما پسندیدم؛...»**⁴⁷⁵ (سوره المائده، آیه 3). **«کلام خدای تو از روی راستی و عدالت به حد کمال رسید و هیچ کس تبدیل و تغییر آن کلمات نتواند کرد و او شنوای داناست»**⁴⁷⁶ (سوره انعام، آیه 115).

تفسیرات تکمیلی شریعت سازان همچنین به طور ماهوی مخالف و در تضاد با آیه قرآن در مورد خاتم النبیین پیامبر اسلام قرار می گیرد: **«محمد ... پیامبر خدا و خاتم پیامبران {خاتم النبیین} است ...»**⁴⁷⁷ (سوره احزاب، آیه 40).

5- بسیاری از این اطلاعات، لزوماً در زمان نزول وجود داشته و به امکان فراوان، حداقل مسلمانان دور و بر رسول باید خبر می داشتند که اولین بار پیامبرشان با کدام آیه مورد خطاب قرار گرفته و قبل از فوت نیز کدام آیه را قرائت کرده است. در این صورت، آیا باقی نبودن اطلاعاتی به این مهمی و به این اندازه بدیهی، توده ای، روشن و ساده به این معنی نیست که:

- بر خلاف ادعاهای، اطلاعات باقی مانده از دوره رسول تا حد قطع کامل، اندک است؟ در نتیجه:
- ادعاهای موجود در مورد وجود یا صحت این یا آن حدیث یا روایت در مورد این یا آن آیه و واقعه زمان رسول نیز، هیچ مبنای قابل اعتماد ندارند؟ و،
- این همه اطلاعات و شریعتی هم که محصول «قرائت با واسطه و رسمی» اند، چیزی جز افاضات در هم و بر هم متشرعین و ساخته و

⁴⁷⁵ قرآن، ترجمه بهالدین خرمشاهی.

⁴⁷⁶ قرآن ترجمه حسین محی الدین الهی قمشه و قرآن ترجمه بهالدین خرمشاهی.

⁴⁷⁷ قرآن، ترجمه بهالدین خرمشاهی.

پرداخته شده نمایندگان مذاهب و فرقه های اسلامی در قرون متمادی
پس از رسول نیست؟

6- «این همه نقائص و بی اطلاعی»، «آن همه دست بردن در قرآن و
سانسور و تحریف آن» و در همان حال، «این همه پرده پوشی و
انکاری» را که نمونه هائی از آن را مرور کردیم، نشان می دهند که:
- نمایندگان قرائت رسمی و با واسطه، به خلاف همه ادعاها و
گنده گوئی های شان، و با وجود قرن ها نوشتن و گفتن، راهی و کاری
برای حل مسایل و مشکلات درک و فهم قرآن نیافته اند و علم دینی
آن ها در همان حد دانش ستاره شناسی منجم باشی های دستگاه های
خلافت اسلامی باقی مانده است. به بیان دیگر:

- به همان اندازه که دسترسی به دانش دینی و قرآنی برای مردم عادی
دشوار است، درک و فهم انواع شریعت سازان و به اصطلاح "علمای
دینی و اسلامی" از آیات و پیام های قرآن نیز با مسایل و مشکلات
ساختاری رو به روست. اینان از کم و کیف بسیاری از مسایل دینی، و
معنی و مفهوم کتاب دینی خود بی اطلاع اند و جز معانی و مفاهیمی
که خود ابداع کرده و به زبان خدا جاری ساخته اند، پاسخی دینی برای
سوالات موجود قرآن ندارند.

فرق اینان با بقیه مردم معمولی که در راه مطالعه «بی واسطه» گام بر
می دارند، در این است که اینان مسایل و مشکلات موجود قرآن را
پرده پوشی می کنند و از طریق انواع سانسورها و دست بردن ها،
معانی و مفاهیم دلخواه خود را به جای آن ها نهاده و الهی و قرآنی
می خوانند. این عمل، اما نه فقط دانش و دانائی دینی آنان را بالاتر
نبرده و نمی برد، بلکه اطلاعات موجود و بدیهی دینی را هم خدشه دار
کرده و غیر قابل اعتماد می سازد. بر این بیان، اطلاعات حاصل از
قرائت «با واسطه یا رسمی»، نه فقط بر خلاف ادعای موجود، فاقد
دانش دینی و قرآنی است، بلکه آن چه را هم به عنوان دانش و دانائی
در مورد قرآن عرضه می کند:

- از نظر صحت، غیر قابل اعتماد و استفاده و،
- از نظر اندیشه و هدایت دینی، فاقد ارزش است.

فصل 6

سفر تحقیقی بی واسطه قرآن

در دو راهی انتخاب

دیدیم که نقائص، مشکلات و مسایل موجود در قرآن، قرائت «بی واسطه» و مراجعه مستقیم این «کتاب دینی» را با موانع عمده رو در رو می‌کنند. اما بخش بزرگی از این مسایل و مشکلات، برای نمایندگان قرائت «رسمی و با واسطه»، حل شده به نظر می‌رسند. این از آن روست که اینان در طول قرون متمادی از اشکال گوناگون دخالت‌ها در آیات قرآن، معنی و مفاهیمی ساخته و پرداخته‌اند و با دگم‌دینی به این دست آورده‌های راست و دروغ چسبیده‌اند و قادر به جدایی از آن‌ها نیستند. این دگم‌دینی تا به حدی است که اینان حتی با وجود پی‌بردن به مخدوش و غیردینی بودن این معانی و مفاهیم، حاضر به ترک شیوه‌های انحرافی آن‌ها نیستند و جز دنباله‌روی راه غیردینی «قرائت رسمی» راه دیگری نمی‌شناسند.

این چگونگی، راز فروغ‌لطیدن به اصطلاح "اصلاح‌گران" دینی دهه‌های گذشته فرقه حاکم در باتلاق قرائت رسمی را بیان می‌کند. آنان اکثراً با نقد از قرائت «رسمی و با واسطه» آغاز کردند، ولی چون ریشه در همان «قرائت رسمی» داشتند و آینده خود را در حفظ ابداعات شریعت‌سازان می‌جستند، در نهایت، پس از دست و پا زدن‌هایی، نهایتاً در همان باتلاق تحریفات «رسمی و با واسطه»

فرو غلطیدند⁴⁷⁸. این راه و روش در اساس با راه قرائت «بی واسطه قرآن» دوتاست. به سبب این جدائی راه ها و روش های قرائت های «با و بی واسطه»، کسانی که در راه مطالعه و شناخت مفاهیم قرآن اند، از آغاز، جز دو راه برای انتخاب ندارند:

- یا به قرائت «رسمی و با واسطه» و لزوماً مخدوش و اکثراً نه چندان دینی موجود بسنده می کنند و در همان حال، بسیاری از مشکلات درک و فهم آیات را به استناد تحریفات قرائت رسمی، حل و فصل شده فرض می کنند، که نیستند.

- یا راه قرائت «مستقیم و بی واسطه» را بر می گزینند و در این صورت، به اطلاعاتی بسنده می کنند، که در ظاهر محدود، اما در اساس، صحیح و قابل اعتماد اند. انتخاب قرائت «مستقیم و بی واسطه» همچنین خطر فروغلطیدن در باطلاق تحریفات «قرائت رسمی» را به حد اقل تقلیل می دهد. اینان بدون هر گونه تعصب کورکورانه، از تعبیر و تفسیر هر آن چه در قرآن، غیر قابل درک و فهم می یابند، خودداری می کنند و از اعتراف به آن چه در قرآن درست، عقلانی و منطقی نمی یابند، واهمه ای به خود راه نمی دهند.

- مگر نه این که اگر خداوند درک و فهم این گونه آیات را می خواست، قادر به بیان صریح محتوی مورد نظرش می بود؟

اینان در ضمن، قرآن را با همه مسائل، محدودیت ها و تضادهایش، به همانگونه که هست می پذیرند،

2- به آن چه "وحی" خدا نامیده می شود، اعتماد نشان می دهند و،

3- از سانسور، اصلاح، تفسیر و تأویل آن چه که به بیان قرآن می باید صریح، آشکار و «مبین» باشد، دوری می جوید.

به بیان متشرع نامی اشعری⁴⁷⁹، قرآن همین است که هست و کلام منتسب به خدا این مسایل و مشکلات را دارد، و راهی نیست جز آن که این واقعیت را بی کم و کاست قبول کرد و قرآن را در همین شکل و با

⁴⁷⁸ ر. ک. به کتاب های نویسنده تحت عنوان «زن در گر داب شریعت» و «توسیع مدرنیسم و

اسلام گرایی در ایران و ترکیه».

⁴⁷⁹ ر. ک. به جان بی. ناس، تاریخ جامع ادیان، پیشین، ص 752-756.

این همه مسائلی که فهمید و توضیح داد. "خداوند کافر را با کفر خود خلق فرمود ولی او را در عین حال مسئول و معاقب اعمال خود قرار داد. (این از جمله تضاد های آشکار در قرآن است)، اما باید این قضیه را بی کم و کاست و بی چون و چرا قبول کرد، زیرا علت و سر آن جز بر ذات احدیت بر دیگری معلوم نیست"⁴⁸⁰.

وی البته این کلام را برای آن به کار می برد تا همانند متشرعین زمان ما، نقیصه های قرآن را با به اصطلاح «ایمان قلبی» پیوند بزند و برای پذیرفتن بی چون و چرای آن، دلیل عوام فریب بترشد. اما به خلاف این و سایر متشرعینی که گاه گاهی برای توجیه علت وجودی خود به وجود مشکلات و مسایل درک و فهم محتوی قرآن اعتراف می کنند، این کتاب بر آن است تا این نظر را مبنائی برای کند و کاو علمی و عقلانی قرار دهد. و بدون آن که همانند آنان به توجیه عوام فریبانه مسایل بپردازد یا به وارونه سازی یا سانسور و اصلاح دست بزند، به بیان و توضیح این مسایل بکوشد و راه را برای کشف این واقعیت که «قرآن کتاب دینی است و نه کتاب دنیوی» هموار کند. بر این باور، قرآن:

- تا آن جا که به «دین» مربوط است، همانند هر «کتاب دینی» برای معتقدین خود "آیات مقدس" عرضه می کند، ولی:

- آن جا که به موضوعات «دنیوی و غیر دینی» می پردازد، کتابی است که در زمانی برای پاسخ به سؤالات و مسایل روزانه آن روز نوشته شده بوده، ولی با گذر از آن شرایط، دیگر پیامی برای زندگی اجتماعی و سیاسی و سایر عرصه ها و نیازهای امروزی ندارد.

- سفر تحقیقاتی «بی واسطه» قرآن

همانگونه که در آغاز کتاب توضیح داده شده، در این کتاب فرض بر آن است که قرآن از سوی خدا "نازل" شده است. دیدیم که این فرض آثار و نتایجی را به دنبال می آورد.⁴⁸¹

⁴⁸⁰ پیشین، ص 756.

⁴⁸¹ ر. ک. به آغاز این جلد و همچنین به بحث مفصل تر «آثار نزول قرآن از سوی خدا» در جلد دوم این کتاب.

«الهی بودن کتاب دینی قرآن» به شرح بحث آغازین کتاب، ایجاب می‌کند که این «کتاب دینی» با تمام نقص‌ها و مشکلاتی که بر سر راه درک و فهمش وجود دارد پذیرفته شود. بر این مبنا، وجود آیات متعارض، متشابه، تکراری و فاقد معنی و مفهوم، خود «معنائی» دارند. برای دریافت این معنا:

باید از متعارض دیدن آیات متعارض و متشابه دیدن آیات متشابه نهراسید و:

واقعیت‌های این «کتاب دینی» را همان‌گونه که هست (و نه آن‌گونه که انتظار می‌رود) دید.

باید به خلاف سنت نمایندگان قرائت رسمی، از پنهان‌کاری و تلاش برای توجیه و توضیح آن چه صحیح یا با معنی به نظر نمی‌رسد، پرهیز کرد. باید چنین اندیشید که اگر این آیات از سوی خدای قادر و توانا و خالق جهان و هستی "نازل" شده‌اند، پس هدفی جز آنی که درک و فهم می‌شوند، یا نمی‌شوند، ندارند.

قرآن در آیات متعددی مدعی است که روشن، ساده و صریح است:
*"الر حقیقت قرآن را برای تذکر بس آسان آوردیم پس آیا متذکر شونده ای هست؟"*⁴⁸² (سوره قمر، آیه 17 و آیات مکرر دیگر) و
"قرآن را بر تو فرستادیم در حالی که بیانی روشن برای هر چیز و هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمین است" (سوره النحل، آیه 92)
و *"الر (الف. لام. راء) کتابی است از سوی فرزانه ای آگاه که آیات آن استوار، روشن و شیوا بیان شده است"*⁴⁸³ (سوره هود، آیات 2-1).

این به معنی آن است که حتی نقائص قرآن روشن و صریح اند. از این رو باید به جای کتمان و پرده‌پوشی، نقائص قرآن را با تمام واقعیت‌هایش دید و همراه با این، نقص‌هایش مورد کند و کاو قرار داد.

---

⁴⁸² قرآن، ترجمه محمود طالقانی در پرتوی از قرآن.
⁴⁸³ قرآن، ترجمه بهالدین خرمشاهی.

عدم پذیرش این واقعیت ها، در قدم اول به معنی بی اعتمادی به توانائی خدا و دانائی خدا را نشان می دهد و با مبانی اساسی دینی و اسلامی مغایر و متضاد است. دیدیم که این کاری است که شریعت سازان اسلامی و نمایندگان گوناگون قرائت «با واسطه و رسمی» انجام داده و می دهند و نتیجه اش چیزی نشده جز دست بردن در معنی و مفهوم، ابداع معانی و بازنویسی مکرر آیات و بالاخره تحریف محتوی قرآن. هم از این روست که قرائت «رسمی و با واسطه» آلوده، خدشه دار و «ضد دینی» است.

شریعت سازان اسلامی با نشان دادن این پیچیدگی ها و مشکلات بر آنند که برای درک و فهم قرآن و این گونه آیات باید به اطلاعات ناشی از «قرائت رسمی»، که دیدیم سراسر خدشه دار و توخالی است، مراجعه کرد. این اما در حالی بیان می شود که می دانیم این آیات برای هدایت مردم معمولی، اکثراً بی سواد و عمدتاً بزرگ شده در جاهلیت جامعه قبیله عربستان آن روز "نازل" شده اند و طبق آیات عدیده ای برای درک و فهم آنان "نازل" شده و برای آنان «مبین» اند یا باید باشند. این است که این آیات اگر طبق آیات قرآن برای مردم بیابانی 1400 سال پیش، روشن و صریح بوده، نباید قابل درک و فهم بدون واسطه برای آدم های تحصیلکرده در امروزه روز و ما مردم قرن ارتباطات نباشند.

با چنین منطقی، این سفر تحقیقی «بدون واسطه» را آغاز می کند و وظیفه اخلاقی خود می داند که علاقمندان دیگر را هم در این سفر تحقیقی به همراهی دعوت کند.

***

این منطق دینی و قرآنی اما، فقط شامل حال نویسنده نیست، بلکه هر کس دیگری، چه مسلمان یا غیر مسلمان، که توانائی خواندن، نوشتن و اندیشیدن دارند را نیز در بر می گیرد. بر این اساس، هر کسی مجاز است، حق دارد و «باید» بتواند، مستقیماً و بدون هرگونه «واسطه»:

- 1- پیام های «دینی» «کتاب دینی» خود را خود استخراج کند،
  - 2- نتایج و دست آوردهای خود را در مقایسه با عقل و منطق بشری اش مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد و فهم و درکی برای خود ایجاد کند، و بالاخره:
  - 3- با قضاوت و ارزیابی دریافت های خود، راه «دینی خود» را انتخاب کند.
- این گزینش می تواند برای هر کسی احساس و عاطفه دینی خاص وی را به وجود آورد و به گزینش های دینی مختلفی بیانجامد. یکی با جدا کردن سره دینی از ناسره غیر دینی، یا «دینی» از «دنیوی» (و دین از سیاست)، ایمان دینی را بر می گزیند و هر موضوع دیگر غیر از «ایمان دینی» را همانند هر موضوع «غیر دینی دینی شده» را دور می ریزد.
- فراموش نباید کرد که هیچ راه راست جز با ترک راه های دیگر آغاز نمی شود و هر رد دینی نیز، خود انتخاب دینی دیگری است.

سابقه نوشتاری نویسنده

رضا آیرملو، کار نوشتاری خود را از دوره دبیرستان آغاز کرد. اولین و تنها دفتر شعر خود را در حدود سال 1340 در شهر خوی به چاپ رساند. اولین نمایشنامه او به نام «من گور خودم را در خانه خودم می‌کنم» در سال 1347 از سوی دانشجویان دانشسرای عالی تهران در مسابقات دانشجویی رامسر به صحنه آمد. در همان سال‌ها، سردبیری ماهنامه دانشجویی «چیستا» در دانشسرای عالی تهران را به عهده گرفت و همچنین اولین گزارش تحقیقی خود در مورد «کودکان پرورشگاه‌های ایران» را نوشت. چهار سال بعد، تحقیقات اجتماعی او با مونوگرافی ایلات و عشایر ایلام ادامه یافت.

رضا آیرملو پس از دریافت درجه دکترا در جامعه‌شناسی (PH.D) و با بازگشتی دانشگاه تبریز، به تدریس دروس علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی پرداخت. «مردم‌شناسی ایلات و عشایر»، «جامعه‌شناسی پرورشی»، «مهاجرت از روستا به شهرها» و «جامعه‌شناسی توسعه و جهان سوم» دروس و بخشی از زمینه‌های تحقیقی او را تشکیل می‌دادند.

چندی نگذشت که محتوی دروس او «غیر اسلامی» تشخیص داده شد و به اتهام «فعالیت به نفع سازمان‌های غیر قانونی»، از دانشگاه تبریز اخراج شد. ستاد به اصطلاح "انقلاب فرهنگی"، «صلاحیت اسلامی» او برای تدریس در دانشگاه‌های کشور را رد کرد. کلاس‌های درسش تعطیل شدند. از شروع کار در دانشگاه‌های دیگر منع شد. از ادامه تدریس و تحقیق باز ماند. از تکثیر و تدریس پلی‌کپی‌های درسی‌اش ممانعت به عمل آمد. کتاب‌ها و پلی‌کپی‌های درسی‌اش جمع‌آوری و ضبط شدند و انتشار آثار جدیدش متوقف شد.

ماحصل کار نوشتاری رضا آیرملو به وقتی که در سال 1365 اجباراً کشور زادگاهش را ترک می‌کرد، 24 کتاب، پلی‌کپی درسی دانشگاهی، مقاله و گزارش تحقیقی بود⁴⁸⁴.

***

رضا آیرملو از سال 1988 با درجهٔ دکترا (PH.D) و محقق جامعه‌شناسی در دانشگاه‌های سوئد به تدریس و تحقیق مشغول است. رضا آیرملو در سال 1999 موفق به اخذ درجهٔ دانشیاری (Associat Professor) جامعه‌شناسی شد و در سال 2006 به درجهٔ استاد (Professor) جامعه‌شناسی ارتقاء یافت. این کتاب دوازدهمین اثر او در طول مدت اقامتش در سوئد است. شش جلد از این کتاب‌ها به زبان فارسی، پنج جلد به زبان سوئدی و یک جلد به زبان انگلیسی اند.

کتاب‌های موجود در بازار برون‌مرز- به زبان فارسی

- 1- استراتژی استعمار نو- دگرگونی‌ها و بحران‌ها، (تجدید چاپ در خارج): انتشاراتی آرش، 1987، استکهلم، سوئد.
- 2- زن و اسلام علی شریعتی، انتشار کتابفروشی خیام، 1996، گوتنبرگ، سوئد.
- 3- مدینهٔ فاضلهٔ ایرانی از امام زمان تا امام زمان، انتشاراتی اینواند- لیتراتور، چاپ دوم، 2000، سوئد.
- 4- زن در گرداب شریعت، انتشاراتی اینواند- لیتراتور، 2002، سوئد.
- 5- توسعهٔ مدرنیسم و اسلام‌گرایی در ایران و ترکیه، ترجمه از سوئدی به فارسی به وسیلهٔ "جمعی از علاقمندان به دانش اجتماعی"، انتشاراتی اینواند- لیتراتور، 2003، سوئد.

---

⁴⁸⁴ برای ملاحظه فهرست بخشی از آثار دوره کار و تدریس وی در دانشگاه تبریز ر. ک. به سابقه نوشتاری نویسنده مندرج در کتاب‌های پیشین وی و از آن جمله در کتاب‌های «زن در گرداب شریعت» و «توسعهٔ مدرنیسم و اسلام‌گرایی در ایران و ترکیه».

کتاب های موجود در بازار- به زبان های سوئدی و انگلیسی⁴⁸⁵

- 1- Turkar möter Sverige- En studie om turkisktalande elevers skolgång , Carlssons Bokförlag, 1992, Sverige.
- 2- Janus & genus- om kön och social identitet i familj och samhälle, i Ulla Björnberg m fl (red), Brobergs Förlag, 1994, Sverige.
- 3- Iranier möter Sverige – bakgrund, mottagning och integration, Invand-Litteratur, 1997, Sverige.
- 4- “Boundaries of Europe”, Jan hjärpe (red), Swedish Council for Planning and Cordination of Research. 1998, Sweden.
- 5- Irska familjer i Sverige/ ett nordeuropeiskt samhälle – famijeförhållande, förändring och integration, Invand-Litteratur, 1998, Sverige.
- 6- Modernisering och islam i Iran och Turkiet, Invand-Litteratur, 2001, Sverige.

سانسور مستقیم آثار در ایران

- 1348- انتشار ماهنامه دانشجویی «چیستا»، منتشره در دانشسرای عالی تهران، وسیله اداره نگارش رژیم شاه متوقف شد.
- 1353- نمایشنامه رستم و سهراب در جریان مسابقات هنری شیراز علیه نظام شاهی ارزیابی و از مسابقات حذف شد.
- 1358- کتاب «چرا باید ماشین اداری خرد شود» نویسنده، منتشره در سال 1356 تبریز، هم زمان با گسترش سرکوبی، به وسیله عوامل رژیم اسلامی از کتابفروشی ها جمع آوری و جزو کتاب های "ضاله" در جلو شهرداری تبریز به آتش کشیده شد و بقیه نیز برای کارتون سازی خمیر شدند.
- 1365- چاپ کتاب تحقیقی و دانشگاهی «مبانی مهاجرت در ایران» در انتشاراتی امیر کبیر متوقف و به سبب این سانسور، محصولی دیگر

---

⁴⁸⁵ ترجمه عناوین این کتاب ها ر. ک. به کتاب های پیشین نویسنده به شرح زیر نویس پیشین.

از عشقی عمیق و کاری طاقت فرسا برای تقدیم محصولی علمی به دانشجویان کشور بلااستفاده ماند.

این کتاب در شرایطی نگارش یافته بود که نویسنده از سوئی با مسائل تسویه، تعقیب و مشکلات گذران زندگی رو به رو بود و از سوی دیگر با جا به جایی مکان زیست برای مخفی نگهداشتن آدرس، و کار شبانه روزی نوشتاری در زیر بمباران شهر درگیر بود.

1366- توقف انتشار سلسله مقالات منتشره در نشریه "رشد- مجله مخصوص آموزش دبیران کشور".

1367 و به بعد- کتاب استراتژی استعمار نو- دگرگونی ها و بحران ها، چاپ مؤسسه انتشاراتی امیر کبیر در غیاب نویسنده بارها جمع آوری و سپس بدون پرداخت حق تألیف مجدداً تجدید چاپ شد.

جوایز نویسندگی در سوئد

- 1987- انستیتو مهاجرین سوئد، جایزه نویسنده مهاجر سال.
- 1996- کمون های لاریه دالن و گونارد، جایزه فرهنگی سال.
- 1996- اتحادیه نویسندگان سوئد به خاطر کتاب های منتشره در سوئد.
- 1998- اتحادیه نویسندگان کتاب های درسی سوئد به خاطر کتاب های درسی منتشره و در حال تدریس نویسنده در دانشگاه های سوئد.
- 2000- جایزه Lars Salvius، جایزه مشترک اتحادیه نویسندگان، انجمن ناشران و انجمن مجلات سوئد به بهترین آثار آکادمیک منتشره در سوئد.
- 2001- اتحادیه نویسندگان سوئد، فوند فرهنگی به خاطر آثار منتشره در سوئد.
- 2002- فوند نویسندگان سوئد به خاطر آثار منتشره در سوئد.
- 2002- اتحادیه نویسندگان کتاب های درسی سوئد به خاطر کتاب های درسی منتشره و در حال تدریس نویسنده در دانشگاه های سوئد.
- 2003- مرکز فرهنگی استان گوتلاند غربی سوئد، جایزه فرهنگی به خاطر تحقیقات، آثار منتشره و خدمات فرهنگی.
- 2003- اتحادیه نویسندگان سوئد، فوند کار به خاطر آثار منتشره.

فصل 9 مآخذ و منابع

فهرست مآخذ و منابع فارسی

- فریدون آدمیت، از سومر تا یونان و رم، چاپ دوم، 1376، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، تهران.
- رضا ایرملو، توسعه مدرنیسم و اسلام گرایی در ایران و ترکیه، ترجمه از سوئدی به فارسی توسط «جمعی از علاقمندان به دانش اجتماعی»، 1382، انتشاراتی اینواند- لیتراتور، سوئد.
- رضا ایرملو، زن و اسلام شریعتی، کند و کاوی در کتاب «فاطمه فاطمه است»، 1375، نشر کتابفروشی خیام، سوئد.
- رضا ایرملو، زن در گرداب شریعت، 1380، انتشاراتی اینواند- لیتراتور، سوئد.
- رضا ایرملو، استراتژی استعمار نو، دگرگونی ها و بحران ها، 1366، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران.
- تجدید چاپ برون مرز: چاپ و انتشاراتی آرش، 1987، سوئد.
- رضا ایرملو، مدینه فاضله ایرانی از امام زمان تا امام زمان، 1379، انتشاراتی اینواند- لیتراتور، سوئد.
- اربعین شیخ بهائی، شیخ بهالدین محمد عاملی، ترجمه عقیقی بخشایشی، چاپ سوم، فاقد تاریخ انتشار، دفتر نشر نوید اسلام، قم.
- اصول کافی، ترجمه و شرح سید جواد مصطفوی، فاقد تاریخ انتشار، کتابفروشی علمیه اسلامی، تهران.

- خواجه عبدالله انصاری، تفسیر ادبی و عرفانی قرآن مجید، تألیف امام محمد مبینی، چاپ 17، 1383، چاپ و انتشارات اقبال، تهران.
- دکتر مسعود انصاری (روشنگر)، بازشناسی قرآن، چاپ 6، 1378، نشر نیما، آلمان.
- مهدی بازرگان، چهار مقاله، شرکت سهامی انتشار، تهران.
- مهدی بازرگان، مطهرات در اسلام، انتشارات جهان آراء، تهران.
- مهدی بازرگان، انسان بینی قرآن، انتشارات قلم، تهران.
- بازرگان، بازگشت به قرآن، انتشارات قلم، تهران.
- تفسیر احسن الحدیث، سید علی اکبر قریشی، چاپ دوم، 1374، مرکز چاپ و نشر بنیاد بعثت، تهران.
- تفسیر ادبی و عرفانی قرآن مجید، خواجه عبدالله انصاری، تألیف امام محمد مبینی، چاپ 17، 1383، چاپ و انتشارات اقبال، تهران.
- تفسیر المیزان، سید محمد حسین طباطبائی، دفتر انتشارات اسلامی، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، چاپ 17، 1382، قم.
- تفسیر سورآبادی، ابوبکر عتیق نیشابوری، به تصحیح علی اکبر سعیدی سیرجانی، 5 جلد، فرهنگ نشر نو، تهران.
- تفسیر نمونه، ناصر مکارم شیرازی، نشر دارالکتب الاسلامیه، چاپ 24، 1368، تهران.
- توضیح المسائل محشی- فتاوی حسین طباطبائی بروجردی با حواشی مراجع بزرگ، گردآوری غلامحسین رحیمی اصفهانی، سازمان انتشارات جاویدان و مؤسسه انتشارات فراهانی، قم.
- توضیح المسائل مراجع، تهیه و تنظیم سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، چاپ سوم، 1378، دفتر انتشارات اسلامی، قم.
- پرتوی از قرآن، سید محمود طالقانی، 3 جلد، چاپ 5، 1381، شرکت سهامی انتشار، تهران.
- ایلیا پاولویچ پطروشفسکی، اسلام در ایران، ترجمه کریم کشاورز، چاپ 4، 1354، انتشارات پیام، تهران.
- خلاصه تفسیر المیزان، ترجمه فاطمه مشایخ، به قلم کمال مصطفی شاکر، 1379، انتشارات اسلام، تهران.

- علی دشتی، 23 سال، به کوشش و ویرایش بهرام چوبینه، 1373، آلمان.
- راهنمای انسانیت- احادیث و ترجمه از کتاب نهج الفصاحه، گرد آورنده مرتضی فرید تنکابنی، 1374، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.
- عبدالکریم سروش، قبض و بسط تئوریک شریعت، چاپ 7، 1379، مؤسسه فرهنگی صراط، تهران.
- عبدالکریم سروش، آئین شهریاری و دینداری، 1379، مؤسسه فرهنگی صراط، تهران.
- شجاع الدین شفا، پس از هزار و چهارصد سال، دو جلد، نشر فرزاد، اسپانیا.
- ناصر مکارم شیرازی و سایر، تفسیر نمونه، 27 جلد، چاپ 24، 1368، نشر دارالکتب الاسلامیه، تهران.
- فرشید فریدونی، نقدی بر فلسفه و تاریخ دولت اسلامی و دلایل شکست مردم سالاری دینی در ایران، استنسیل، پائیز 2005، آلمان.
- قرآن، ترجمه بهالدین خرمشاهی، 1375، انتشارات نیلوفر و جامی، تهران.
- قرآن، ترجمه حسین محی الدین الهی قمشهء، 1361، سازمان انتشارات صالحی و بنیاد نشر و ترویج قرآن، تهران.
- سید علی اکبر قریشی، تفسیر احسن الحدیث، 11 جلد، چاپ دوم، 1374، مرکز چاپ و نشر بنیاد بعثت، تهران.
- قصص قرآن، تألیف صدر الدین بلاغی، چاپ 15، 1370، چاپخانه سپهر، تهران.
- کتاب مقدس - کتب عهد عتیق و عهد جدید (به زبان فارسی)، 1987، انجمن پخش کتب مقدسه، چاپ کره جنوبی.
- فریدون گیلانی (مترجم)، پروژه امپراتور امریکا- بازی شیطان - اثر رابرت دریفوس، 2006، نشر در اینترنت.
- سید محمود طالقانی، پرتوی از قرآن، چاپ 5، 1381، شرکت سهامی انتشار، تهران.

- سید محمد حسین طباطبائی، تفسیر المیزان، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، 20 جلد، چاپ 17، 1382، دفتر انتشارات اسلامی، قم.
- ابوبکر عتیق نیشابوری، تفسیر سورآبادی، به تصحیح علی اکبر سعیدی سیرجانی، 5 جلد، فرهنگ نشر نو، تهران.
- حمید عنایت، اندیشه سیاسی در اسلام معاصر، ترجمه بهالدین خرمشاهی، چاپ 3، 1372، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، تهران.
- شیخ بهالدین محمد عاملی، اربعین شیخ بهائی، ترجمه عقیقی بخشایشی، چاپ سوم، فاقد تاریخ انتشار، دفتر نشر نوید اسلام، قم.
- مجید محمدی، دین شناسی معاصر، 1374، نشر قطره، تهران.
- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، 27 جلد، چاپ 24، 1368، نشر دارالکتب الاسلامیه، تهران.
- جان بی. ناس، تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، چاپ 4، 1370، انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، تهران.
- نهج البلاغه، امیر المؤمنین علی، ترجمه احمد سپهر خراسانی، چاپ سوم، 1375، مؤسسه نشر اشرفی، تهران.

فهرست مأخذ و منابع به زبان های دیگر

- Michael Banton (red) (1986): Study of Religion, Tavistock, London.
- Erdoğan Aydın (1993): İslamiyet Gerçeği, cilt 1, Kaynak yayınları, İstanbul.
- İlhan Arsel (2000): Koran,ın Eleştirisi, cilt 2, Kaynak yayınları, İstanbul.
- İlhan Arsel (1999): Koran,ın Eleştirisi, cilt 1, Kaynak yayınları, İstanbul.
- İlhan Arsel (2001): Koran,ın Eleştirisi, cilt 3, Kaykna yayınları, İstanbul.
- İlhan Arsel (1997): Şariat,tan Kıssalar, cilt 2, Kaykna yayınları, İstanbul.
- İlhan Arsel (2005): Şariat, İnsan ve Akıl, Kaykna yayınları, İstanbul.
- Bibeln, Bokförlaget Libris, 1997, Glasgow, London.
- Carl Brockelmann (1950): History of the Islamic Peoples, London.
- Emile Durkheim (1982): The Elementary Forms of the Religious Life, George Allen & Unwin, London.
- Turan Dursun (1992): Allah, 4 baskı, Kaynak yayınları, İstanbul.
- Turan Dursun (1990): Din Bu, cilt 1, Basım 20., Kaynak yayınları, İstanbul.
- Turan Dursun (1990): Din Bu, cilt 2, Basım 3., Kaynak yayınları, İstanbul.
- Turan Dursun (2000): Din Bu, cilt 4, Basım 8., Kaynak yayınları, İstanbul.
- Turan Dursun (1997): Koran, 7. Basım, Kaynak yayınları, İstanbul.

- Turan Dursun (1994): Koran Ansiklopedisi, 8 cilt, Kaynak yayınları, İstanbul.
- Turan Dursun (1994): Koran Ansiklopedisi, Kaynak yayınları, İstanbul.
- First Encyclopedia of Islam 1913-1936, 1993, E.J. Brill, New York.
- Reza Eyrumlu (1998):”Iranska familjer i Sverige- ett nordeuropeskt samhälle”, Invand-Litteratur, Sverige.
- Inger Furseth & Pål Repstad (2005): Religionsociologi, Liber AB, Sweden
- Abdülbaki Gölpınarlı (1969): Tasavvuf 100 Soruda, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Muazzez İlmiye Çığ (2000): Kuran İncil ve Tevrat,ın Sumer,deki Kökeni, 5. Basım, Kaynak yayınları, İstanbul.
- Bronislaw Malinowski (1974): Magic, Science and Religion and Other Essays, Souvenir Press, London.
- Sverre Moe (1994): Sociologiska teori, Studentlitteratur, Sverige.
- Arif Tekin (2000): Kuran,ın Kökeni, Kaynak yayınları, İstanbul.
- Per Månson (1987): Från Marx till marxism, Röda Bokförlaget AB, Göteborg.
- Per Månson (2003): Moderna samhällsteorier, Prisma, Stockholm.
- Norstedts Uppslagsbok, 2000, Sweden.
- Rudolf Otto (1967): The heliga jämte spridda uppsatser om det numinösa, översättning: Ernst Logren, Stockholm.
- Karl Popper (1983): A Pocket Popper, Fontana Paperbacks, Oxford, UK.
- Ronald Robertson (1970): The Sociological Interpretation of Religion, Oxford, Blackwell.

- Erol Sever (1995): İslamın Kaynakları, cilt 1, Basım 2., Kaynak yayınları, İstanbul.
- Erol Sever (1997): İslamın Kaynakları- Muhammed, cilt 2, Kaynak yayınları, İstanbul.
- Ninian Smart (1983): "Reigion, Myth and Nationalism, i Religion and Politics in the Modern World, red: P. H. Merkl & N. Smart, New York University Press.
- Melford Spiro (1966): "Religio: Problems of Definition and explanation" I: Antropological Approaches to the Study of Religion, red. Michael Banton, London: Tavistock.
- Torsten Thurén (1991): Vetenskapsteori, Liber, Sverige.
- Edward Tylor, (1903): Primitive Culture. London, John Murphy.
- Svensk Uppslagsbok, Förlagshuset Norden, 1942-1955, Malmö. Sweden